

הסימפוזיה המושלמת של

יהודה קופרמן

ר'מועדים'. במפעלו זה הוא גם תרגם את הספר להבנת שכלנו.

במקביל, הוציא הרב קופרמן מספר חיבורים בנושא 'קדושת פשוטו של מקרא', המתחברים בקו ישיר לעמל הרב שהשקיע בביאור דברי רבי מאיר שמחה.

עשרות אלפי עותקים מספריו מצויים בבית היהודי, ותגובות רבות שהוא מקבל מעידות על כך ש"ללא הביאור, קשה להבין את דברי ה'משך חכמה'".

הוא אינו מתפלל: "גם אני קורא את דבריי ומשתאה, אני כתבתי את זה?"

על שולחנו מונח תדיר ספרו של הגרא"א דסלר, ה'מכתב מאלהו'. "יש זוכה לעלות בעשותו מעשים למעלה ממדרגתו ועל ידי זכויות שאינן שלו. מי שעובד בעניין הנצרך לתיקון העולם, זוכה על ידי כך לסייעתא דשמיא שהוא יתעלה ממדרגתו... כי מי שצריכים לו לתיקון העולם - אף שאינו ראוי לעבודה זו - הוא זוכה לכל הסייעתא דשמיא לאותו עניין". הקטע הזה סומן לפני עשרות שנים, כאשר חש כי דברי ה'משך חכמה', המחיים את פשוטו של המקרא, הם עניין שאיש אינו עוסק בו. את ההצלחה הוא זוקף לזכות הסייעתא דשמיא שקיבל על העיסוק בצורך הדור, להראות את מקום פשוטו של מקרא בקדושת לימוד התורה.

■ מהו פשוטו של מקרא?

"כתוב בתורה 'עין תחת עין'. פשוטו של מקרא, הוא ממש עין תחת עין. אדם שהוציא עין לזולתו, יוציאו לו גם את

ין שלל הפירושים העומדים על פסוקי התורה, זורח ה'משך חכמה', של רבנו המש"ך, רבי מאיר שמחה הכהן בעל ה'אור שמח' על הרמב"ם, ורבה של דווינסק.

ב

בסגנון שאין שני לו, בבהירות ובפשטות מחד גיסא, אך חדות מאידך גיסא, מאיר ה'משך חכמה' את דברי התורה באספקלריא שונה, אחרת. הספר הגאוני, שהיה מוכן לדפוס כבר בהיות המחבר כבן 22 שנה (!), לא יצא לאור עולם, אלא כאשר הגישו המחבר להדפסה בסוף ימיו. הוא יצא לאור לאחר פטירתו בשיבה, כשהוא משלים למעלה מ-80 שנה. כל זאת, בשל הוראת אביו, רבי קלונימוס, שביקר כי בנו יוציא ספר חידושי תורה על הרמב"ם ויעמיד אותו בשורה אחת עם גדולי ישראל.

הפירוש, שנכתב בדור הקודם, האחרון, כמו לקוח מדורות עברו של פרשני התורה, הן בגילוי סודות התורה והן בעצמת הביאור בעומק פשטותו. אוצר הפירוש הינו בלתי נדלה, בלשון זהב עמוסת מתיקות.

זה כארבעה עשורים שהרב יהודה קופרמן, רואה בהדרת ה'משך חכמה' ובביאורו את מפעל חייו. הוא הוציא לאור מספר מהדורות של פירוש ה'משך חכמה' על התורה ועל חמש מגילות, שבהן ביאר והרחיב את דברי ה'משך חכמה' בשפה חשווה לכל נפש. בנוסף, הוציא לאור ספרים ובהם 'פניני המשך חכמה', 'פרקי מחשבה'

**הרב יהודה קופרמן,
שמהדיר זה 40 שנה
את ספר ה'משך
חכמה' על התורה,
משתף את קוראי
'קולמוס' במכמניו,
מדריך כיצד לגשת
לספר ומספר על
יחודו, ועל 'פשוטו
של מקרא'. להתחיל
התורה בגיל ובמורא**

הרב אברהם מנחם פינסקי

מציאות של נצח

■ כלומר?

"לפשט בפסוק, עוד לפני הפירוש, יכולים להיות עשרה תפקידים שונים. לדוגמא, סדר עבודת יום הכיפורים. אנחנו קיבלנו מחז"ל שיש עשר טבילות וחמישה קידושי ידיים ורגליים. בוא נראה בפסוקים בויקרא פרק ט"ז למינינם (כי את הפרקים הרי לא היהודים חילקו).

איך לומדים את הפסוק? אומרים חז"ל ביומא. שכל הפרשה נכתבה על הסדר, חוץ מפסוק אחד 'ובא אהרן'. לוקחים את פסוק כ'ב ממקומו ומניחים אותו מאוחר יותר. כך יוצא, שאם בכל פעם שנכנס ויוצא צריך להחליף בגדים, הרי שיש חמש טבילות ועשרה קידושי ידיים ורגליים. אך אילו הפסוק נותר במקומו, הרי יוצא שישנן רק שלוש טבילות ולא חמש, וזה לא מסתדר. מה באמת ההסבר לכך? אומרים בשם הגר"א - זוהי האסכולה הליטאית, ללא ספק, שלאחר הכהן היו שני דינים. הוא היה יכול להיכנס לקודש הקודשים כל אימת שחפץ. אם היה נכנס על דעת עצמו במשך כל השנה כולה, היה אכן צריך שלוש טבילות ושישה קידושי ידיים ורגליים. וזו הלכה לשעה. הפשט בפסוק. לעומת זאת, מדרש הפסוק מלמד הלכה לדורות, שכשעושים את עבודת יום הכיפורים, יש דין שונה. אם שמים לב, יום הכיפורים מזכר רק בסוף הפרק. כמו כן, לאורך כל הפסוקים מוזכר אהרן רק בשמו הפרטי, ללא התואר 'הכהן'. רק בסוף הפרק נכתב 'הכהן הגדול מאחיו'.

עינו. אבל אז חז"ל באים ומלמדים אותנו, שהדין הזה הוא דין ממוני. לא יוציאו לאדם את עינו אלא הוא ישלם שווה ערך לעין. יש כאן בעיה. הפרופסור יגיד שהתורה כותבת ממש. 'הישיבע בוחער', יאמר, 'מה הפשט עין תחת עין? זה ממוני. פשט, פירוש, 'פשוט', הבנה לפי כללי הדקדוק. במקום זה צריך לשאול 'מה הפירוש'.

הגמרא שואלת: 'עין תחת עין ממש? לא סלקא דעתך (לא תעלה על דעתך), ואז יש שני עמודי גמרא שמוכיחים שהכוונה היא לממוני. אך אז נותרת קושיא מעיקה. הרי הקדוש ברוך הכתיב למשה רבנו את התורה, כמו שכותב הרמב"ן בהקדמתו: 'אבל זה אמת וברור הוא, שכל התורה מתחילת ספר בראשית עד לעיני כל ישראל הגיעה מפיו של הקב"ה לאזנו של משה'. זה היסוד האקסיומטי שלנו. אם כך, מדוע הקדוש ברוך הכתיב למשה 'עין תחת עין' ובו זמנית הסביר לו שהכוונה היא לממוני? או למשל במלקות, כתוב 'ארבעים יכנו', ופירושו הוא - שלוששים ותשע מלקות. אז למה נכתב לכתחילה ארבעים?

הרבה לומדים יעצרו כאן. אחרי שברור למה התורה התכוונה, אין יותר מה ללמוד. אבל אחרי שאנחנו יודעים מה פירוש המילים, נותרת השאלה למה בכל זאת זה נכתב כך?

וזהו פשוטו של מקרא. כשחז"ל אמרו לנו ש'אין מקרא יוצא מידי פשוטו', הכוונה היא שלמילים עדיין יש את הפונקציה של הפשט. עדיין הן באות כפשוטן לומר משהו".

**מי שעובד
בעניין הנצרך
לתיקון העולם,
זוכה על ידי כך
לסייעתא דשמיא
שהוא יתעלה
ממדרגתו...**

זאת אומרת, שהפסוק מתפקד בו זמנית, בתור קדושת התורה גם בהלכה לדורות וגם בהלכה לשעה".

■ **אם זו הלכה לשעה, מדוע באמת התורה הזכירה זאת?**
"מובא בספורנו (שגם אותו ההדיר וביאר הרב קופרמן, א.מ.פ.), שהקריטריון של כתיבה בתורה שבכתב, זה מילה אחת: נצח. אם כתוב בתורה משהו, זה לנצח. כשנכתב בתורה על אברהם אבינו זה לא פרה היסטוריה, זו ההיסטוריה עצמה. זה בא להראות לנו דרגה מקסימלית של היהודי ששואף, 'מותי יגיעו מעשי למעשי אבות'. בלועזית נאמר שזה לא כתיבה אינפורמטיבית, אלא כתיבה פורמטיבית, כתיבה שיוצרת מציאות בדרכה של נצח. זאת אומרת, שלפי הרמב"ן, כשאברהם אבינו הגיע לשכם, כביכול עם ישראל מגיע לשכם. זה הפירוש העמוק שמעשה אבות סימן לבנים, שמה שהאבות עשו קובע לנצח לדורות".

■ **אז מה למשל פשוטו של מקרא בא ללמד בעין תחת עין?**
"אומר רבנו עובדיה ספורנו: 'כך היה ראוי על פי הדין הגבוה'. אדם הוציא את עין חברו ושילם על כך נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת. הוא מרגיש טוב עם עצמו. באה התורה ואומרת, תדע לך, היית צריך לקבל על פי הדין של 'נפש תחת נפש'. היית אמור לקבל עונש שיוציאו את עיניך. כמו ברוח, שבית הדין הורגים את הרוחצח ולא שואלים מה תועלת בכך. כי זה הדין הגמור למעשה תשובה. זה לא כמו שמי ששבר חלון, משלם חלון. כאן הוצאת עין, היו אמורים להוציא את עיניך".

■ **כיצד כל זה מתחבר עם המשך חכמה?**
"רבנו רבי מאיר שמחה, בעל המשך חכמה נקרא 'שר

ה'ספורנו'

את ספריו על המשך חכמה, החל להוציא הרב יהודה קופרמן לפני כארבעים שנה לערך, כמעט באקראי. לאחר ש'גילה' את המשך חכמה, שלח מספר קטעים מבוארים ופרסמם מעל במות שונות. כאשר התגובות היו חיוביות וביקשו עוד, הוא החליט לקחת את הפרויקט על עצמו.

המהדורה הראשונה הודפסה עוד בדפוס בלט. בהוצאה הושקעו עשרות אלפי דולרים בזמנו, אך הרב קופרמן עמד בתוקף על כך שהקונים ישלמו על 'הנייר, ההדפסה והכריכה בלבד'. הוא אף הוציא מהדורה מיוחדת בת 2,100 עמודים במחיר מוזל, כדי להפיץ את דברי המשך חכמה. מאז המהדורה הראשונה יצאו עד כה שש מהדורות, בעוד שבני עמלים כעת על המהדורה השביעית. כל הוצאה כזו מצריכה השקעה נוספת, אלא שהרב קופרמן נחוש: "אני מעדיף לעלות למעלה ולקבל 'ישר כח' מרבי מאיר שמחה, מאשר דף יתרה בבנק".

ספר נוסף שבביאורו עוסק הרב קופרמן הוא פירוש על רבנו עובדיה ספורנו.

■ **יש קשר בין פירוש ה'ספורנו' למשך חכמה?**

"זו שאלה מעניינת, אבל אין שום זיקה. יהודי ייקה אורתודוקסי כתב מאמר, שהספורנו הוא 'הומניסט' (כלומר, בעל אמונה שאדם הוא נזר הבריא, אך אינו בהכרח קשור לדת. א.מ.פ.). אני הזדעזעתי, כי אני מתנגד להכניס את גדולי התורה ל'זקט של גויים', להגדרות זרות. עברתי על חמישה חומשי תורה, ראיתי שה'ספורנו' תמיד מודפס למטה, בשורה האחרונה. אז אמרתי, צריך לכתוב אותו למעלה. שמתי לב, שהביטוי השגור ביותר בפירוש הספורנו על התורה הוא: 'כאמרם ז"ל'. אז תקראו לו 'חז' לניק', הוא לא הומניסט. בביאור שלי הבאתי כמה ראיות, להראות שה'ספורנו' ממש לא הומניסט. כמו שיש כאלה שאומרים שהרמב"ם הוא אריסטוטלי (כלומר, הולך על פי גישה מסוימת של אריסטו על תכלית האדם. א.מ.פ.). אסור לומר שהרמב"ם אריסטוטלי. אולי יש בדבריו מתודה מסוימת של אריסטו, אבל כך לכנות את ענק התורה? הרי עליו נאמר משהו עד משה לא קם כמשה".

נקודה מעניינת מעלה הרב קופרמן על סגנון כתיבתו של המשך חכמה: "ניכרים בדבריו, אסכולת הגאון מווילנה, חשיבתו הייתה כצורת הלימוד הליטאית. אך לא שהיה כאדם שבא ממסגרת מסוימת ופועל במסגרת הזו. ישנו מקום שבו המשך חכמה הביא פירוש בדרך החידוד והוא מצטדק שזה נכתב על פי חלום. גדולתו הלמדנית הייתה לעין ערוך, כך שגם ללא המשך חכמה, ה'אור שמח' הוא אחד מגדולי ליטא".

"איני יודע רש"י"

מעשה שמובא על מקורותיו בפירוש המשך חכמה במהדורת הרב קופרמן, מספר על כך שרבי מאיר שמחה, כילד פחות מגיל מצוות, ידע לשנן בעל פה את ה'אורים ותומים' על חושן משפט.

באותה תקופה, כאשר הגיע לעיר אחד מגדולי ישראל הובא הילד לפניו לבחינה. הילד עמד יפה בחקירות, אך נכשל ברש"י. תמה הרב אם הוא יודע כל כך הרבה, איך נעלם ממנו לימוד פירוש רש"י על התורה. לאחר שנים, סיפר ה'אור שמח', כי ברגע של שובבות נעורים השיב: "בדף אחד של האורים ותומים יש יותר חריפות מכל פירוש רש"י על התורה".

הרב המופתע התחלחל מהדברים ואמר לילד כי בביקורו הבא יגיש אליו בשנית, הפעם לבחינה על דברי רש"י.

לאחר תקופת מה, אכן הגיע שוב אותו תלמיד חכם אל עירו של רבי מאיר שמחה, והילד ידע להשיב על כל השאלות שהוצגו בפניו. "עכשיו למדתי, כי בפירוש רש"י אחד יש יותר חכמה מאשר כל ה'אורים ותומים'", השיב כתשובת המשקל ופתח באמירת דבר תורה למדני על שתי מילים שאומר רש"י בפרשת כי תצא, ובהן עומק רב בכפי שנראה במושכל ראשון.

אכן, לאחר 10 שנים, כבר היה בידו פירושו הכביר ובו רבים רבים מדברי רש"י הקדוש.

האם המשך חכמה' ניבא את ה

אחד מן הקטעים שבטעות מכונה 'משך חכמה על השואה', הינו דברים המזכירים בפירוש על התורה, על הפסוק: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים" (בחוקותי כ"ה, מ"ד). מתברר, כי ככל הנראה, הדברים נכתבו על ידי רבי מאיר שמחה כמאמר, שנים רבות קודם לעריכת הספר, ושולבו בין דפיו בשלב מאוחר יותר.

זה לשונו, בקטעים נבחרים מן המאמר הארוך והמרתק, שכל מילה בו יקרה מפז:
"הענין הוא, שנתבונן קצת בדרכי ההשגחה העליונה קצת מה שיוכל להבין, וזה, כי כאשר גזרה החכמה העליונה אשר ישראל יתנוודו בארצות שנים רבים מאוד מאוד, עד זמן אשר חקקה המטרה האלוהית, אשר ליבא לפומא לא גליא (קהלת רבה י"ב, י'), חשבה אופנים ותחבולות אשר ישראל יתקיימו לגוי ולא יתבוללו בעמים... והנה הראשון יעקב אבינו וכו'... וכן ציוה יוסף..."

"הנה דרך ההשגחה כי ינוחו משך שנים קרוב למאה או מאתים ואחר זה יקום רוח סערה ויפוצ המון גליו וכלה יכלה, יהרוס, ישטוף לא יחמול, עד כי נפזרים בודדים ירצו יברחו למקום רחוק ושם יתאחדו, יהיו לגוי, יוגדל תורתם, חכמתם יעשו חיל, עד כי ישכח היותו גר בארץ נכריה, יחשוב כי זה מקום

התורה' בתקופה שבה היו גדולי תורה עצומים כמרן ה'חפץ חיים' ורבי חיים עוזר גרודז'ינסקי. מדוע הוא זכה לכינוי הזה?

אנחנו יודעים שיש שלושה מרכיבים בלימוד התורה, הפן ההלכתי, הפן המחשבתי והפן הפרשני.

בצד ההלכתי היו אנשים בתקופה ההיא בדרגתו של ה'אור שמח'. בצד הלמדני היו גם תלמידי חכמים עצומים. מדובר על הדור של רבי חיים מברסק, אותו דבר בצד המחשבתי, היו אז ענקים. לא חסרו גם פירושים למקרא. אבל לעשות משלושת המרכיבים האלו סימפוזיה אחת - סימפוזיה, מושג הלקוח מספר דניאל - את זה רק רבי מאיר שמחה יכול היה ליצור. ה'משך חכמה' בנה הרמוניה ביניהם, שאיש את רעהו יעזור. לא עוד שאם לומדים הלכה, לא ניתן ללמוד מזה מחשבה.

הוא הראשון שתירץ קושיא על הרמב"ם במשנה תורה, על ידי רמב"ם ב'מורה נבוכים' - כזה לא מצאנו, זה 'שר התורה'.

בספר המצוות להרמב"ם, במצווה השנייה של עשרת הדברות, יש מחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן. יש שם קושיא אלימתא ידועה על הרמב"ם, סתירה מיניה וביה, שאיש לא ידע לתרצה, שנשארה ללא מענה במשך 800 שנה, עד שבא רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק ואמר: 'פלא פלאים הרי תשובה מפורשת על פי הרמב"ם ב'מורה נבוכים', ח"ג פ"ג (ראה מסגרת).

שם כותב ה'משך חכמה' משפט, שיהיה כתוב על כריכת המהדורה הבאה: 'זכור אמרתי כי דברי רבנו (הרמב"ם).

שואה?

מחצבתו, בל יצפה לישועת ה' הרוחניות בזמן המיועד, שם יבוא רוח סערה עוד יותר חזק, יזכיר אותו בקול סואן ברעש 'יהודי אתה' ומי שמך לאיש, לך כל ארץ אשר לא ידעת, ככה יחליף מצב הישראלי וקיומו בעמים, כאשר עין המשכיל יראה בספר דברי הימים.

"כך היה דרכה של האומה, שכאשר יכנסו לארץ נכריה, יהיו אינם בני תורה, כאשר נידלדלו מן הצרות והגזירות והגירוש, ואח"כ יתעורר בהם רוח אלוקי השואף במ להשיבם למקור חוצבו מחצבת קדשם, ילמדו, ירביצו תורה, יעשו נפלאות, עד כי יעמוד קרן התורה על רומו ושיאו, הלא אין ביד הדור להוסיף מה, להתגדר נגד אבותם, ומה יעשה חפץ האדם העשוי להתגדר ולחדש, יבקר ברעיון כוזב את אשר הנחילו אבותינו, ישער חדשות בשכוח מה היה לאומתו בהתנדודו בים התלאות, ויהיה מה. עוד מעט ישוב לאמור שקר נחלו אבותינו, והישראלי בכלל ישכח מחצבתו ויחשב לאזרח רענן, יעזוב לימודי דתו, ללמוד לשונות לא לו, וילמד מהמקלקלים שבאומות, ולא מהמתקנות שביניהם, (סנהדרין לט: ירושלמי מו"ק פ"ב ה"ב), **ויחשוב כי בולין היא ירושלים**, וכתוב אל תשמח ישראל אל גיל בעמים (הושע ט').

"אז יבוא רוח סועה וסער, יעקור אותו מגזעו, לשונו שפת קדשנו, ולשונות זרים המה כלבוש יחלוף,

ומחצבתו הוא גזע ישראל, ותנחומיו ניחומי נביאי ה', אשר ניבאו על גזע ישי באחרית הימים, ובטלולו ישכח תורתו, עומקה ופולפלה, ושם ינוח מעט, יתעורר ברגש קודש, ובני יוסיפו אומץ, ובחוריו יעשו חיל בתורת ה', יתגדרו לפשט תורה בזה הגבול, אשר כבר נשכחה. ובה יתקיים ויחזק אומץ.

"וזה שאמרה תורה, ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתם, מיאוס הוא על שפלות האומה בתורה והשכלה הרוחנית המופיעה מתורתנו הכתובה והמסורה, ולא געלתם, הוא על גיעול ופליטה ממקום למקום, לכלותם, הוא על גלות, שזה גיעול וכליון חרוץ להאומה, להפר בריתי אתם, הוא על שכחת התורה, רק כי אני ה' אלוהיהם, ר"ל, שהגיעול והמיאוס הוא סיבה שאני ה' אלקיהם אבל לא מיאוס וגיעול מוחלטת לכלותם ולהפר בריתי אתם חלילה, שעל ידי זה יתגדל שמו ויתקיימו גוי זרע אברהם, זרע אמונים, ראוי ועומד לקבל המטרה האלוקית, אשר יקרא ה' לנו באחרית הימים בהיות ישראל גוי אחד בארץ, והיה ה' אחד ושמו אחד. ויש לנו בזה דברים רבים"

כאשר תלמיד חכם, ראה את הדברים עם הדפסת הספר, פלט ואמר, "הרי לנו נביא!" ענה אחד הלומדים: "חכם עדיף מנביא, ומי לנו יותר מבעל ה'משך חכמה'..."

הסימפוזיה המושלמת של
משך חכמה

א.מ.פ.) בכל ספריו, ב'יד' (החזקה), ב'מורה' (נבוכים), ובפירושו המשניות - רוח אחת בהם: זהו אחד היסודות שהניח המשך חכמה מול אלו שאומרים, כי ישנה חלוקה בין המורה ובין המשנה תורה.

תשובת ה'משך חכמה'

בעולם האקדמי מכונה הרב קופרמן - ד"ר, וזאת בין היתר בשל תואר בביקורת המקרא. כאשר ראה את היחס שם לתורה מסיני, ועל מנת "לכפר" על תואר זה, החליט לעסוק בקדושת התורה, כשהוא נוטל את כוחו ומשקיע את כל חייו בחשיפת החשיבות הטמונה בכל מילה בתורה כפשוטה, גם אם לכאורה נראה כי ישנן מילים 'מיותרות' חלילה או 'לא מדויקות', כפי שמורגלים אנשי האקדמיה להביט על התורה. ב'משך חכמה' הוא מצא את התשובה.

■ מה מאפיין את פירושו של ה'משך חכמה'?

"הרבה מן הפירושים באו להתגונן, לתרץ, ה'משך חכמה' מעולם לא התגונן. לא תמצא בדבריו סיוס בנוסח 'ועתה נסתתמו טענות וכו''. אין בפירושו אפולוגטיקה (הגנה שיטתית על שיטה מסוימת).

למשל על הפסוק 'וספרתם לכם ממחרת השבת', יש מפרש שכתב קרוב ל-50 עמודים על המחלוקת עם הצדוקים, הבייתוסים וכו'. אנחנו הרי אומרים שזה לא מיד ממחרת השבת כפשוטו, אלא אחרי חג ראשון של פסח. כל בחור ישיבה לומד במנחות ג' עמודים וידוע כיצד לומדים אחרת מהפשוט. הוא לומד כיצד, ואני שואל מדוע? למה התורה נכתבה בצורה כזו ולא נכתב מפורש מתי בדיוק?

אומר ה'משך חכמה', שאם תבדוק היטב תראה שפסח שונה משאר החגים. פסח הוא חג עם תכונות של שבת. הוא 'שבת' דיגע יום טוב'.

כגון, שכתוב 'כל מלאכה לא תעשו'. 'מלאכה' זה מלאכת עבודה. אבל מה כתוב 'אך אשר יאכל לכל נפש וכו'. קודם כל רואים שפסח זה שבת, אחר כך לומדים דברים שמותר לעשות. רמב"ן כותב שמלאכת עבודה, פירושה מלאכה של עבודה, ולא בישול כי בישול אינו עבודה, אז לפיו בישול מותר. אז תכתוב כמו בכל חג. אבל לא, אומר הקדוש ברוך הוא, 'כשאני מציג את פסח יש לו תכונות של שבת, אלא ששם התרתו לך אוכל נפש'. מה שאין כן ביתר החגים, מלכתחילה לא נאסר אוכל נפש.

ובשישה מקומות שונים הוא עוסק בזה ומסביר את הרעיון, ובאף אחד מהם זה לא נכתב בשביל ניצוח או התגוננות".

■ למשל?

"בפרשת ראה, כשמדובר על החגים, על שביעי של פסח, אז כתוב 'לא תעשו מלאכה'. וצועק הרמב"ן, שיהיה כתוב או 'כל מלאכה' או 'מלאכת עבודה', זה יום טוב. אבל אנחנו יודעים את המשך חכמה על זה ומבינים שבחומש דברים כשחוזרים על התורה, שוב מובא הדין שפסח הוא כמו שבת. אגב, דין הוצאה מרשות לרשות בשבת נלמד מ'לא תוציא' של פסח".

■ יש קשר בין ה'משך חכמה' ל'אור שמח'?

"זה לא שתי רשויות, אלא שה'משך חכמה' יותר רחב. גם ב'אור שמח' וגם ב'משך חכמה', עוסק רבי מאיר שמחה בשאלות דומות. אבל ב'אור שמח' לא נכנס לצד המחשבות, מפני ששם הוא עוסק בהלכה ובפרשנות".

■ זאת אומרת, שה'משך חכמה' עולה על ה'אור שמח'?

יש נפירה על חילול השם

בעלי המוסר כותבים רבות על גודל עוון חילול השם, שתשובתו קשה. בספרים נכתב כי על חילול השם התשובה תולה ויום המיתה מכפר. הנה, בהפסרת פרשת וילך 'שובה ישראל', כותב ה'משך חכמה' דברים נפלאים על אודות הזמן שבו ניתנת אפשרות לעשות תשובה. בתחילה מבאר ה'משך חכמה' את חומרת העוון באריכות, ובין דבריו מציין הבדל בין עבירה 'רגילה' לחילול השם: "העבירה עצמה, עושה אותה במכוון להנאת העושה, לרצונו ולזדון לבו. לא כן חילול השם, אשר אינו מכוון כלל אצל העושה, רק תלוי בפועל הדבר אצל זולתו". אומר ה'משך חכמה', כי בעבירה רגילה, חמור המעשה לפי כוונת האדם לחטוא. אך, בשונה מכך, בחילול השם, אין זה משנה כוונתו של האדם כמו השפעתו, שהיא תלויה בזולתו, בסביבה אשר אצלה גרם לחילול השם, כך שאפילו אינו מודע למעשהו.

"ובירושלמי ריש סנהדרין אמרו, אף הקב"ה אינו דן יחיד... והנה כל ימי התשובה שמלך יושב על כסא 'וצבא השמיים עומדין עליו', יכול להועיל רק על עבירות שאין בהם חילול השם ושוקלין זכויות כנגד עבירות.

אבל על חילול השם, על זה אמרו 'אם יכופר לכם העוון עד תמותו בית ישראל', כי אין יום הכיפורים מכפר **ורק בעת החתימה**, שהש"ת דן יחיד. **אז הוא שעת הכושר שהש"ת יסלח** מרוב טובו אחרי גודל הבכי והחרטה, כי אם הוא ימחול על כבודו מי יאמר אליו?!

לכן בנעילה סדרו הפסוקים, 'למה תמותו וכו' כי לא אחפוץ במות המת... והשיבו וחיו' וכיוצא בזה, כי הכל על עוון חילול השם".

בסוף דבריו המבהילים, מוסיף ה'משך חכמה' וכותב, כי גם מחשבת תשובה, תחילת מעשה בנעילה, היא מספקת. "כי יש מחשבה לתשובה ויש תחילת התנוצצות, המחשבה אשר באמת ליבנו אטום ורק להתווכך עלילות ובוהן כליות ולב נגלה כי יש תחילת התנוצצות טהרה... היינו, גם תחילת הטהרה אשר באמצעות העניינים אולי יוצלח גם הוא".

תירוצ ממשא על משא

כפי שהובא במאמר, אחד מן המקומות שבהם ניתן לראות את חידוש שיטתו של רבי מאיר שמחה ב'משך חכמה', הינו בכוחו לתרוץ מדברי הרמב"ם ב'מורה נבוכים' על דברי הרמב"ם ב'ספר המצוות'.

הרמב"ם ז"ל בספר המצוות בלא תעשה דלא יהיה לך (א), מנה ארבע אזהרות: לא תעשה לך פסל (ב), לא תשתחוה להם (ג), לא תעבדם (ד). ובאמת כי דבריו מוכרעים בכמה מקומות בסוגיות הש"ס, אולם רמב"ן השיב: "אם כן שמעו מפי הגבורה חמש מצוות ומפי משה תר"ח. וכבר ביארו החכמים ששמעו מפי משה 'תורה', היינו תר"א ושתיים מפי הגבורה. והרב כותב זה כמה פעמים ואינו נזכר!"

ומוסיף שם הרמב"ן: "זה טעות מפורסם..."

"ופירוש דבריו, דאילו מה דנאמר 'ויכתוב על הלוחות...' את עשרת הדברות, היינו דכל מצוות האמורים בעבודה זרה אחת המה, אבל הכא קרא דריש תורה ציווה לנו משה - היינו כמניין תורה, תר"א - אם כן מוכח ד'לא יהיה לך' אינו רק מצווה אחת פרטית.

"אולם, חלילה לרבנו שיעלם ממנו המאמר השגור בפיו, רק רבנו אזיל בשיטתו בספרו 'המורה' בביאור ארון... דישאל לא שמעו רק קול אלוקים בלבד ולא פרטי הדברים, ופירוש 'אנוכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענו' היינו מפי גבורת המופת. כי שני שדורשים אלו - מציאות השם יתברך והיותו אחד, אמנם יושגו במופת, בעין האנושי וכל מה שידוע במופת, משפט הנביא בו וכו'.

"הרי מהרה סר מאותו קושיית הרמב"ן, כי דרכו נשגבה וכבר אמרתי כי **דברי רבנו בכל ספריו ביד, במורה ובפירוש המשניות - רוח אחת בהם**"

להבין. ואני עונה, שגם אני לא מבין ללא הפירוש. אני קורא ושואל את עצמי 'אני כתבתי זאת?' כי אני מעיד שהוא לא פירוש שלי, על פי השגתי, אלא סייעתא דשמיא מעבר לדבר רגיל. ה'משך חכמה', לא קל להבנה. הוא למשל מצטט משהו שכתוב, אז אני מביא את המקור, היכן הגמרא, מה רש"י אומר על המקום, ומרחיב את הביאור על מה מדובר. רבי מאיר שמחה יצא מתוך הנחה, שכל אחד יודע את כל התורה. אם כתוב חלק קטן מקושיית הרמב"ן, הרי שאביא את המקור בשלמותו ואסבירו.

השתדלתי לכתוב את זה ללא פלפולים, אלא רק הסבר וציטוטים, למען ירוץ בו הקורא.

ציניתי גם, שהרבה פעמים הוא מגלה בתורה שבכתב מקור למה שחז"ל כתבו מפורש ולא הביאו מקור.

אפשר לומר, שמדברי ה'משך חכמה' ניכר, שה'משך חכמה' כתב זאת זעיר פה וזעיר שם. רואים שזה לא נכתב בבת אחת. כאמור, הוא סיים זאת בגיל 22."

■ **איך ניגשים ללמוד את ה'משך חכמה'?**

"כל מי שלומד את ה'משך חכמה', צריך להכין את עצמו ולדעת שהוא נכנס ללמוד עולם שלם של תורה. לא קצת מפה וקצת משם. זה שלמות התורה, אין כאן חלוקה פנימית לפי סוג הפירוש. אין דיסציפלינה אחת, תחום אחד בלבד שבו הוא עוסק, בהלכה או באגדה. נפתחות שלוש דלתות בו זמנית, שהן אינן מנותקות זו מזו. בלימוד הזה שמים לב לחיבור בין הלכה, מחשבה ופירוש. זוהי הסימפוזיה המושלמת."

"רבי חיים בריסקער, אומר: 'לכתוב 'אור שמח' יכולתי, אבל לא את ה'משך חכמה'. זה מקובל על כל גדולי ישראל. ידוע שה'משך חכמה' עצמו העיד ואמר, 'שלא באתי לעולם הזה אלא בשביל ה'משך חכמה'. זה רק לא יצא מיד, כי כיבד את אביו, שצדק. כי באותה תקופה של ההשכלה, מי שכתב פירוש על התורה, נתפס כתנ"כיסט ותו לא'."

שלוש דלתות

■ **איך אפשר להגדיר את חידושו של ה'משך חכמה'?**

"החידוש הוא הסימפוזיה. לשלב את הצד של מחשבה והלכה. לדוגמה, פרשת אליהו בהר הכרמל. זה מצב של הוראת שעה של נביא מוחזק. רבי ראובן מרגליות מביא, שבכל הפרשה הוא נקרא אליהו, בשמו. שם הוא הקריב שחוטי חוץ, ואנחנו מבינים שזו דוגמא להוראת שעה. אז בא ה'משך חכמה' ואומר, לא, זה דווקא. הוא עשה כך במכוון. הרמב"ם ב'מורה נבוכים' אומר, שהאיסור של שחוטי חוץ קשור באיסור הקרבנות, שהוא משום הרחקת יהודים מפולחן עבודה זרה. יש בזה מחלוקת מפורסמת בין הרמב"ם והרמב"ן (מדובר באחת המחלוקות הגדולות, שבה מתבטא הרמב"ן על הרמב"ם, 'מוסיף הבל על הבלים').

אומר ה'משך חכמה' שאנחנו יודעים, שכדי שנביא יוכל להקריב בחוץ, הוא צריך מספר תנאים. א. שיהיה מוחזק כנביא. ב. שזו הוראת שעה. ג. למגדר מילתא (תקנות שנעשו כדי לגדור ולהרחיק ממשנה). ד. שזה לא לעבודה זרה. שם אין יוצאים מן הכלל. עכשיו, לפי הרמב"ם שחוטי חוץ זה מעין עבודה זרה. אמנם זה לא עבודה זרה ממש, אבל זה דומה. הייתי חושב, שגם זה אסור אפילו לנביא מוחזק, כי זה שייך למשפחת 'עבודה זרה'. אלא, שהפוסקים באים להשמייע לנו שאליהו יכול לעשות איסור דומה לעבודה זרה, כדי למנוע איסור ממש. יוצא, שאילו הבעיה באותו הדור היא שמירת שבת או עריות, הוא לא יכול היה להקריב שחוטי חוץ.

הנה שילוב בין הלכה ובין מחשבה.

אגב, יש לזה הוכחה נפלאה מרבי ראובן מרגליות. לאורך כל הפרק מכונה אליהו רק בשמו, ואילו כאשר מגיע להקרבנות הקרבן, נכתב 'אליהו הנביא', לכאורה, מפני שאת זה הוא עשה מתוקף היותו נביא מוחזק"

■ **מה החידוש במהדורה שלכם?**

"הוספתי את הפירוש שלי. מתקשרים אליי מכל העולם, מאוסטרליה, מקנדה, ומכל מקום אפשרי, אומרים לי 'ישר כח, בלי הפירוש אי אפשר

"היום הזה הכפיל עוד ענישו"

"דין וחשבון, פירש הגר"א, דין' - על העבירה שעשה, וחשבון' - על המצוות שהיה יכול לעשות בעת שעשה את העבירה. לפי זה **תסמורה שעת אנוש ביום הכיפורים**. דקיימא לן, דעם תשובה מכפר גם על החמורות, ובלא תשובה גם על הקלות אינו מכפר. אם כן, כמה גדול 'החשבון', שביום שנענה בו גם היחיד, ואין השטן שולט בו ונקל לעשות תשובה, ובדרך קל יוכל לזכות לחיים נצחיים, ולהיות אהוב למקום, ואם חלילה לא עשה תשובה יוכל להיות העונש על ה'חשבון' - היינו העדר עשיית התשובה, כמו שייענש על כל חטאיו... וכאשר ברח ברכת 'שהחינו', שזה באמת שמחה אמיתית שהקב"ה נתן יום סליחה... אולם אם לא שב האדם מדרכו הרעה, מוטב לו שלא היה בא היום הקדוש הזה, ומוטב לו שנהפכה שלייתו על פניו בערב יום הקדוש הזה. כי היום הזה הכפיל עוד ענישו לבל יקץ בעונש 'חשבון' - העדר התשובה.

"על זה ידוע כל הדוויים השיבנו ה' ונשובה אליך באמת ובתמים".